Ірина Накашидзе*

УДК 82.09(477):159.2

ПРОСТІР ЯК ЗАСІБ ТВОРЕННЯ ЖІНОЧОГО ХАРАКТЕРУ У ЗБІРЦІ НОВЕЛ Є. КОНОНЕНКО «ПОВІЇ ТЕЖ ВИХОДЯТЬ ЗАМІЖ»

Статтю присвячено дослідженню просторового виміру як засобу творення жіночого характеру у збірці новел Є. Кононенко «Повії теж виходять заміж». Більшість героїнь, що перебувають у важких соціальних умовах кінця ХХ ст., об'єднує Київ. Реалії змушують жінок шукати благополуччя за межами України, але щастя вони не знаходять і там. Визначено, що у збірці новел окреслені опозиції тут/там, Україна/Європа. Саме через це протиставлення нерідко розкрито характери героїнь.

Ключові слова: *жіноча проза, характеротворення, часопростір, художній образ, протиставлення, психологізм.*

Літературознавці розглядають творчість Є. Кононенко переважно в контексті сучасної української жіночої прози. Більшість дослідників доробку письменниці сходиться на думці, що центральне місце у її творах належить жінці. Проте авторка порушує не лише проблеми, які хвилюють сучасну жінку, а й низку «інших актуальних для сучасного суспільства питань, які турбують людей усього світу, що робить її творчість досить помітним явищем глобального масштабу» [11, 316].

Варто виділити окремі з ґрунтовних праць, присвячених дослідженню творчості Є. Кононенко. У монографії Т. Тебешевської-Качак «Художні особливості жіночої прози 80–90-х років ХХ ст.» на прикладі творів сучасних українських письменниць розглядаються особливості формування жіночого письма як пласту сучасної літератури, окреслено його основні риси і традиції характеротворення [8]. А. Тимошенко у статті «Моделі конструювання жіночої ґендерної ідентичності в новелістиці Євгенії Кононенко» наголошує, що письменниця «вводить у свої новели персонажів, поведінка яких є цікавою з точки зору дослідження жіночої ідентичності» [9, 39]. Більшість дослідниць творчості Є. Кононенко (С. Філоненко, М. Крупка, Г. Тарасюк та ін.) зазначає, що письменниця створює тип інтелектуальної пострадянської жінки. Проте, особливості творення жіночого характеру у збірці новел «Повії теж виходять заміж» залишаються малодослідженими.

Мета статті – дослідити просторовий вимір як засіб творення жіночого характеру у збірці новел Євгенії Кононенко «Повії теж виходять заміж».

Збірка Євгенії Кононенко «Повії теж виходять заміж» майже цілком присвячена колізіям шлюбу і кохання. Сама письменниця в одному з інтерв'ю зазначила, що брала сюжети із реального життя. Збірка поділяється на два розділи: «Там» і «Тут». Там – це життя на чужині, тут – життя на Україні. «Там – трагедії замість щасливого кінця казки про Попелюшку. Тут – чвари, свари, розгул сексуальної революції на тлі зубожіння і деградації, слабкість та продажність чоловіків, і все-таки незнищенна наївна надія на казку про Попелюшку, у яку, виявляється, вірять не тільки жінки, а й нереалізовані, «фемінізовані» українські чоловіки» [1, 17]. Самі протиставлення тут/там, батьківщина/чужина, Україна/Європа посідають вагоме місце у творенні характерів героїнь, стають визначальними для тих чи інших вчинків.

Персонажки новел Є. Кононенко – здебільшого жінки середнього віку. Більшість героїнь об'єднує Київ, місто, де вони живуть і працюють, відвідують курси англійської мови, щоб потім

* **Ірина Накашидзе** – кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри українознавства Дніпровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна. Сфера наукових зацікавлень: україномовна поезія Канади, жанри поезії. Серед геопоетичних досліджень авторки: «Образ Канади як "другої" батьківщини у ліриці Яра Славутича» (2016), «Образ міста як топосу "другої" батьківщини у творчості україномовних поетів Канади другої половини ХХ ст.» (2014), «Особливості художнього образу мікробатьківщини в україномовній поезії Канади другої половини ХХ ст.» (2012) та ін.

виїхати за кордон. У такий спосіб авторка ставить героїнь в однакові зовнішні умови, змальовує соціальне тло, що постає важливим складником творення характеру жінок.

Усі події збірки новел відбуваються у важкі для України 1990-ті роки, після розпаду Радянського Союзу. Як зауважує письменниця і літературознавиця Г. Тарасюк, Є. Кононенко пише про ситуацію жінки у час великих змін в країні, на зламі формацій суспільства, під час ідейних самозаперечень і національної самоідентифікації [7, 184]. Жінки зображені у час пострадянських соціально-економічних потрясінь, сексуальної революції та загальних злиднів. «На відміну від розгублених чоловіків, жінки рятують сім'ї і підвалини суспільства від епохального розвалу, а власних дітей – від голоду. Відчай від злиднів, обов'язок перед старими батьками, дітьми штовхає їх у любовні авантюри з іноземцями чи доморощеними нуворишами. Саме ця інколи безглузда жертовність вивищує жіноцтво у найважчих, найбрутальніших ситуаціях» [4]. Так, у новелі «Нема раю на землі…» Гелена опиняється у центрі своєрідного любовного трикутника між безробітнім чоловіком і коханцем-французом. Поїхавши на стажування, вона переживає бурхливі події, переважно радісні. Символом цих подій стає сніг: «*Той нічний снігопад спричинив лавину нових подій*» [3, 61]; «Як у традиційному літературному трикутнику, вибирати їй, але не між чоловіками: її вибір – то вибір власного самоутвердження як активного суб'єкта культури» [2, 194].

О. Ромазан стверджує, що у збірці Є. Кононенко чітко простежується постколоніальний синдром, адже в нових реаліях сім'я несподівано опинилася в нових умовах: «Жінка опинилася в новій ролі – годувальниці сім'ї та її морального оплоту. На першому плані для українських жінок постала проблема необхідності самій утримувати чоловіка та дітей» [6, 177]. Натомість, чоловіки в новелах Є. Кононенко не здатні реагувати на виклики сучасності, тому у рисах героїнь простежуються «прагматичність, стриманість, урівноваженість, мужність» [5, 51]. Яскравим прикладом такої жінки є Гелена з новели «Нема раю на землі…». Щоб прогодувати сім'ю, вона змушена працювати на кількох роботах, але грошей не вистачало, платили нерегулярно, а її чоловік, втративши роботу, за три роки не зважився допомагати їй хоча б у домашніх справах. Він вважав, що куховарити, мити посуд та прибирати нижче його чоловічої гідності: «*Бо знав: як тільки станеш хатньою господинею, то так буде до скону*» [3, 57].

«Проблематика новел Є. Кононенко стосується жінок, яких новітні реалії суспільства змушують шукати соціальне благополуччя, часто за межами України» [5, 51]. На тлі злиднів, невлаштованого побуту, безгрошів'я та нікчемності українських чоловіків, шлюб із іноземцем видається досить привабливим. Проте, у новелі «Special woman» Є. Кононенко показує, що шлюб з іноземцем для українки є проблематичним через підвладність європейських чоловіків патріархальним стереотипам жіночності. «Героїня, на думку письменниці, не може реалізувати себе у шлюбі, побудованому за прагматичною моделлю» [10, 114]. Шлюб із іноземцем постає містком між простором тут – Україна, і там – Європа. «Проте, авторка, звертаючись до імпліцитного читача, ставить під сумнів «чуже» щастя, і дає читачеві можливість самому дійти до подібного висновку. Неля Тимченко ("Special Woman"), Гелена ("Нема раю на землі"), Яна Робащук ("Тридцять третя соната"), очевидно, не стають щасливішими від досвіду "там". Різні стилі життя та ставлення до матеріальних цінностей виявляються вирішальними у стосунках з чоловіками-іноземцями. З іншого боку, не почуваються жінки комфортно і у своїй країні» [6, 178].

Для Яни Робащук з новели «Тридцять третя соната» шлюб із французом – засіб виїхати за кордон: «*Хоч би скорше випручатися звідси і більше не повертатися!*» [3, 101]. Вона навіть ставиться до усього вітчизняного з огидою, що проявляється у розмові про їжу: «*– Ці наші вина, це просто жах! – кривиться Яна, а Жан-Марк навпаки каже, що це pas mal. Між рибою і м'ясом подається салат – купила на Бесарабці, та хіба це салат?*» [3, 101]. При цьому у новелі зазначено, як високо цінують слов'янських жінок за кордоном.

Протиставлення чужого і свого часто постає у змалюванні західного життя як розкішного, але стійкість моральних цінностей героїнь проявляється у її несприйнятті. Так, героїня новели

«Діалоги та непорозуміння» Руслана стримана: «*Руслана не вигукувала: Боже! Яка розкіш! Яке диво! – як це робили її колежанки зі слов'янського світу. Хоча вона за кордоном тільки вдруге*» [3, 24]. Руслана переживає за свою матір, що залишилася в Києві, і не може думати про своє особисте щастя: «*Подумки вона вже там, вдома, на київських вулицях. Ларс розуміє, що він не завоював цієї жінки*» [3, 28].

Досить часто Є. Кононенко у слова своїх героїнь вкладає своєрідне життєве кредо, що побудоване на протиставленні тут/там: «*Серед них теж багато жлобів. А головне – скнар. Але все одно, дівки побачили світ, набули досвіду. І можна шукати далі! Чоловіків треба мати, але до них не слід ставитися серйозно*» [3, 51], – це кредо Яни з «Нема раю на землі…». Героїня новели «Земляки на чужині» починає завоювання чоловіка з мови: «*– І тільки заради цього ви заговорили по-українськи?! – А хіба цього мало? Моя сестра з боку батька, так і взагалі заговорила мовою суахілі, коли трапився відповідний мужчина*» [3, 86]. Юрен із новели «Special woman» багато років любив освічену жінку з Києва, яка працювала в національній бібліотеці: «*…Але вона не захотіла вийти за мене заміж. Вона ні за кого не хоче заміж. Вона теж знає і К'єркегора, і Мікаеля Фуко. І теж не проти поговорити про абсурд. Але як на мене, абсурд – це кохати і не хотіти сім'ї*» [3, 44]. Можна припустити, що ця жінка – феміністка, що заперечує будь-яку залежність від чоловіка і сім'ї.

Н. Заверталюк зазначає, що Є. Кононенко «вибудовує своє "жіноче письмо" на психоаналітичному відкритті жіночого "я" у всій його внутрішній багатогранності» [2, 199]. Тому психологія героїнь збірки новел «Повії теж виходять заміж» є важливим аспектом при розгляді типології жіночих характерів. Дійсно, у новелах Є. Кононенко дія максимально психологізована. Новітні реалії суспільства змушують жінок шукати соціальне благополуччя часто за межами України, але щастя вони не знаходять і там. Адже за кордоном інший стиль життя, інші цінності, до прийняття яких деякі жінки (наприклад, Олеся з «Тридцять третя соната», Руслана з «Діалоги та непорозуміння») виявляються неготовими, тому і повертаються додому. Але менш обтяжені мораллю та прагматичніші жінки (наприклад, Яна Робащук із «Тридцять третя соната», Таня з «Нема раю на землі») не гребують «тягнути гроші» з чоловіків, що асоціативно пов'язується з темою проституції та співвідноситься із назвою збірки Є. Кононенко.

Відтак, психологія жіночих характерів у новелах Є. Кононенко розкрита у контексті подій посттоталітарної доби. Описані у збірці 1990-ті рр. – це час соціально-економічних потрясінь, сексуальної революції та загальних злиднів. Важливим елементом характеротворення жіночих персонажок постає не лише соціальне тло, але і просторовий вимір, зокрема протиставлення тут/там, Україна/Європа. «Тут», на батьківщині, майже немає умов для існування, проте і за кордоном героїні не знаходять щастя, адже «там» панують гроші, духовність відходить на другий план, до чого деякі жінки виявляються неготовими, тому і повертаються додому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Герасименко Н. Мала проза Є. Кононенко як реалістична художня модель українського суспільства межі XX–XXI ст. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*. 2014. №. 3. С. 15–19.

2. Заверталюк Н. Художня інтерпретація кохання-любові у творах Євгенії Кононенко. *«Неподільної краплі питома вага»: Літературознавчі студії*. Дніпропетровськ : Пороги, 2011. С. 194–199.

3. Кононенко Є. Повії теж виходять заміж. Новели. Львів : Кальварія, 2006. 192 с.

4. Крупка М. Конфлікт поколінь як сутнісна ознака посттоталітарного буття в малій прозі Євгенії Кононенко. *Наукові праці. Філологія. Літературознавство*. 2010. Том 141. № 128. С. 52–56.

5. Накашидзе І. Сімейні орієнтири жінки кінця XX – початку XXI ст. (на матеріалі збірки новел Євгенії Кононенко «Повії теж виходять заміж»). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 50–54.

6. Ромазан О. Дилема сім'ї та жіночої самореалізації у творчості Є. Кононенко та Е. Тайлер (під кутом рецептивної естетики). *Studia Methodologica*. Тернопіль : ТНПУ, 2008. Вип. 24. С. 176–180.

7. Тарасюк Г. «Нема раю на всій землі», або Проза життя Євгенії Кононенко без імітацій. *Як справи – Київ*. 2004. 19 листопада, № 195. URL: http://kakdela.kiev.ua/17381/ art/2046.html (дата звернення: 27.09.2019)

8. Тебешевська-Качак Т. Художні особливості жіночої прози 80–90-х років XX ст. : монографія. Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2009. 192 с.

9. Тимошенко А. Моделі конструювання жіночої ґендерної ідентичності в новелістиці Євгенії Кононенко. *Актуальні проблеми філології. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Львів, 12–13 грудня 2014 року). Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2014. С. 39–42.

10. Філоненко С. Концепція особистості жінки в українській жіночій прозі 90-х років XX століття : монографія. Київ, Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2006. 156 с.

11. Христо В. Творчість Євгенії Кононенко в контексті сучасної української прози. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство)*. 2016. № 1 (17), травень. С. 315–318.

Iryna Nakashydze. **SPACE AS MEAN OF CREATING A FEMALE CHARACTER IN THE SHORT STORIES COLLECTION *PROSTITUTES ALSO GET MARRIED* BY YE. KONONENKO**

The article is devoted to the study of spatial dimension as a mean of creating a female character in the short stories collection Prostitutes Also Get Married by Ye. Kononenko. Most of the heroines have been united by Kyiv under difficult social conditions of the late 20th century. Realities force women to seek prosperity and personal wellbeing outside Ukraine, but they do not find happiness there. It is determined that the collection outlines the oppositions here/there, Ukraine/Europe. Kononenko's female characters are frequently being depicted through these oppositions.

***Keywords**: women's short fiction, character creation, time-space, literary image, opposition, psychology.*